

"El meu primer vestit de pallaso era del J. V. Foix"

Amb prou feines fa mitja hora que ha acabat la funció. Mentre la resta de l'equip recompon l'escenari, en Jaume Mateu, ja sense maquillatge, els explica, a crits i rient, des del pati de butaques, que ho sent moltíssim però avui no els podrà ajudar, que sempre li toca la feina més dura.

—Com li he de dir, Jaume o Tortell?

—Responc de les dues maneres, som el mateix. Els actors sí que en fan un altre, però l'únic remei dels pallasos és intentar ser nosaltres mateixos.

—Com es crea una cara de pallaso?

—Amb els anys, m'imagino. El maquillatge, de fet, és una tècnica, has d'estudiar la teva cara, veure quines faccions tens i quines són les que vols ressaltar. El maquillatge del pallaso està fet per poder-lo observar des de molta distància, per això va amb els colors més bàsics: el blanc, el negre i el vermell, els que serveixen per exterioritzar una sensació.

—I evoluciona?

—Jo faig servir el mateix maquillatge des de fa 27 anys. Quan el miro, m'adono que el maquillatge és igual, però a mi m'ha canviat la cara. Així és com va evolucionant: amb mi.

—S'ho va prendre bé, la família, que triés aquest ofici?

—Jo tinc fills que s'hi dediquen i els ha estat més fàcil que a mi. Sóc dels últims del 68, com aquell qui diu, i la gent de la meva generació vam fer molta carrera política (però de carrer, no d'aquesta de poltrona). Per això, a casa meva, quan els vaig dir que em

volia dedicar a això es van quedar tranquils. És clar que el pallaso no deixa de ser un personatge al marge: fins fa molt poc el diccionari català deia que era un personatge que, pel seu mal capteniment, només podia ser tingut en compte com a objecte de divertiment. Jo abans m'indignava molt, quan sentia que s'utilitzava la paraula pallaso de forma despectiva, però darrerament m'entusiasma, perquè sé que pertanyo al col·lectiu dels que realment tenen futur: sóc un ésser marginal, com els negres, els maricones, els subnormals, els figatoves.

—És cert que es diu Tortell perquè de jove treballava repartint dolços per a la pastisseria Foix de Sarrià?

—“Es quan dormo que hi veig clar”, sí. La meva família està, per dir-ho d'alguna manera, emparentada amb la família Foix. La meva tia-àvia va portar durant molt de temps els negocis del Josep Vicenç i el meu primer vestit de pallaso va ser del Foix.

—Un vestit del J. V. Foix?

—Sí, exacte, sí.

—I ell ho sabia?

—No ho sé, si en va tenir notícia, perquè ell ja era molt gran, en aquella època. Encara que tinc bastant vinculació amb algunes coses d'aquest poeta, no em dic Tortell per ell sinó perquè aleshores jo era “el nebot de la Maria”, la meva tia-àvia.

—De noms, no li n'han faltat. En un moment donat també es va dir Orlando.

—Chatocastro, sí. Érem cubanistes i, a començament dels setanta, escoltàvem discos i en trèiem les cançons nota per nota. Jo era Orlando

Tant li fa si duu maquillatge o si s'ha

tret el nas vermell:

Jaume Mateu

(Barcelona, 1955) és

sempre Tortell Poltrona,

pallaso. El mateix que

va crear el Circ Cric, i

després el Crac (Centre

de Recerca de les Arts

del Circ), l'ànima de

Pallasos sense

Fronteres, que ara

actua, amb Montserrat

Trias i Víctor Ammann,

al Teatre Nacional de

Catalunya. 'Fa Mi Re':

comença l'espectacle.

“Aquí no tothom està sa, eh? El que passa és que, als nens d'aquí, els afecten altres malalties. Tenen tantes coses que no són capaços de jugar a futbol amb una pilota de bàsquet, per dir-ho així”

Chatocastro, un cantant cubà de la *Gran Orquesta Veracruz*, ¿tú sabes, mi nina, cómo es la cosa?

—I encara després es va convertir en Tutto Poltrona i en Dimoni, la mascota del Joventut de Badalona.

—Vaig intentar fer una cosa de rock i pallassos, sí. Però, quan fas de pallasso, és difícil que et deixin entrar fàcilment en el circ de la música. Vam estar-hi tres anys, tocant amb Bandacloowns, i era un gust. M'he guanyat la vida de diferents maneres, ja ho veus. Amb el Joventut vam quedar subcampions d'Europa. I jo, que no tinc ni idea de bàsquet, el vaig viure des del punt de vista de la mascota. Hi vaig fer una temporada i vaig viatjar a Istanbul, on vam perdre d'un punt per un triple del Djordjevic a l'últim segon: un drama impressionant.

—I mentre tots aquests personatges anaven creant-se i desapareixent, ja existia en Tortell Poltrona?

—La primera vegada que vaig fer una història de pallassos amb nas va ser per a un col·lega de la universitat a qui havia deixat la parella. Teníem un pis d'estudiants i els companys em van regalar unes sabates de pallasso,

les mateixes amb què començo l'espectacle, encara avui. Amb aquelles sabates vam construir el vestit, buscant els elements contraculturals del pallasso, els seus valors revolucionaris. I a partir d'allà, jugant, jugant, va anar seguint tot. Era una època en què hi havia un desert molt gros: vam ser els primers pallassos que parlàvem català, encara que sovint quan busques comicitat jugues amb els idiomes, com en *Els pastorets*, per exemple, on moltes vegades els dimonis eren castellans.

—De què riem?

—El pallasso ha de fer riure de coses que la gent conegui. Llavors, dins de la comicitat universal, hi ha el sentit comú de tots els homes: el cel és blau, els gossos borden, allò fa mal, etc. I t'adones que el circ n'és el gran mestre. Potser això és el que et fa començar a apostar per un pallasso de pista, cosa que té moltes conseqüències, com ara treballar per als nens i les nenes.

—No havien estat el seu públic inicial.

—Jo al principi volia treballar per a gent adulta, perquè em semblava que fer-ho per a xiquets era com perdre el temps o que no em valoressin la feina. Quan en alguna actuació hi veia nens, m'enfadava, fins i tot. I mira, ara és absolutament a l'inrevés. Per què? Per estalvi: els adults em fan treballar el doble, perquè no tenen reacció.

—D'alguna manera vostè ha ajudat a dignificar la visió que des de fora es pugui tenir del circ?

—Bé, sí, però mira: resulta que jo tinc molts amics en el circ tradicional, en el dels gitans italians i romanesos. Ells són capaços de fer el que nosaltres ja no fem: viure en camions, per exemple. Ara hi ha qui “descobreix” el circ perquè s'ha posat de moda, i si costa més de 10.000 peles sembla que sí que val... És com les drogues cares. Si paguen tant, a la primera ximpleria que fas la gent ja riu, perquè intenta descomptar. Però, realment, el problema del circ és cultural, que ja ve des de l'administració. Fa 25 anys, el teatre estava tan depauperat com el circ a hores d'ara. Però hi ha hagut

inversió econòmica. Com es pot dignificar res si la Generalitat catalana, per exemple, no reconeix el circ com a art escènica? El problema és que així com un teatre es pot controlar des de dins d'una administració, un circ té rodes i és una cosa molt més oberta.

—El nomadisme és perillós?

—I la cultura popular, encara més.

—El seu Circ Cric va ser capdavanter en l'àmbit europeu.

—Sí, sí. Més o menys sí. Podem afirmar que la primera carpa itinerant de circ de nou concepte va ser la nostra. Abans que existissin les lleis de circ a França o fins i tot al Quebec, amb el Cirque du Soleil. De fet, molts d'aquests grups es van formar a partir del Cric. Però, bé, va durar tres anys. Jo en tenia vint-i-quatre, i dos fills; la resta de la companyia encara era més jove que jo i no teníem ni punyetera idea de xifres, de gestió. Ara ja som una miqueta més grans i veurem si som capaços encara de fer-ho.

—Diu que el Circ Cric tornarà?

—Jo espero que el podrem tenir una altra vegada a partir del setembre. Perquè farà vint anys. Cric és el mirall de circ, no? Si ara tu escrius “20 anys de circ”, el mirall és “2002, Circ Cric”.

—És un tòpic, el pallasso trist que en canvi fa riure la gent?

—Literatura, literatura. Heinrich Böll, amb *Opinions d'un pallasso*, ens va fer el favor de deixar-nos a tots tan marcats. Sí que penso que és diferent si un pallasso va al cine de si hi va un policia de xoc, per dir-ho d'alguna manera. El pallasso evidentment ha d'alimentar la seva sensibilitat per poder-la donar al públic. En canvi hi ha altres professions per a les quals no cal ser sensible, no? M'imagino.

—Vostè ha dit que el món es petit, rodó i delicat.

—Sí.

—En els seus periples amb Pallassos sense Fronteres deu haver comprovat aquest argument.

—Sí. Jo he tingut la sort de viatjar molt. Abans de Pallassos, anava a llocs on hi havia cèntims, talment un buscador d'or, a fer gires als Estats

Units, al Canadà o la Unió Soviètica. Viatjar ensenya moltes coses. Mira, és molt difícil trobar vint països on morir sigui tan difícil com aquí, que et fots una hòstia i ve una ambulància, i l'ambulància té un sedant, i arribes a l'hospital, i hi ha punt de sutura i...

—I com es va inventar Pallassos sense Fronteres?

—No m'ho vaig inventar jo: m'hi van enviar uns nens de Barcelona. A mi les grans coses sempre me les han contades els nens, per això em són els grans mestres. El Nadal del 1992 em van telefonar d'una escola. Hi havia un insubmis amb un ordinador i un mòdem a un camp de refugiats i s'escriuien mitjançant una cosa nova que es deia telemàtica. Van decidir muntar una festa i em van demanar si hi volia anar a actuar. Jo els vaig respondre que era molt lluny i em van especificar que es tractava de 1.260 quilòmetres: de Barcelona a la Jonquera n'hi ha 160, 600 fins a Itàlia i 500 fins allà.

—On era?

—A Pula, a Àustria; a quinze hores de cotxe de casa. Al final no em vaig poder escaquejar i vaig quedar amb ells el 23 de febrer, que és un bon dia per mirar la Península de lluny. Vaig anar-hi i vam tornar flipats de tot el que podem fer com a professionals d'aquesta feina tan inútil, depèn de com, però tan útil també, depèn de com. I a partir d'aquí amb Boni & Caroli vam organitzar la segona sortida, i la Montse Trias, la meva companya, va dibuixar el logotip, vam anar a buscar un advocat amic, vam fer uns estatuts i vam tirar pel dret. Ara, a més, estic molt content perquè acabo de deixar de ser-ne president. Em substitueix en Pepe Villuela, al qual dec molts sopars per haver tingut la sang freda de posar-s'hi.

—Vostès regalen somriures però també pot ser que s'amarin de les tristeses dels altres.

—Per a aquesta canalla som com l'alegria que passa o com el flautista d'Hamelin, una mica. Però també és cert que he fet feines —per exemple, en hospitals de nens oncològics— que no

"Com es pot dignificar el circ si la Generalitat de Catalunya no el reconeix com a art escènic?"

hagués pogut fer sense maquillatge. Diguem que quan et poses el nas, agafes un *karma*, tot canvia. O sigui, moltes vegades els pallassos tenim problemes perquè si estem cabrejats i anem amb el maquillatge, la gent se'n riu; no hi ha manera que s'ho prenguin seriosament: és pel nas. Però sí, en una funció hi ha un intercanvi total: la meitat de l'espectacle la fem nosaltres, i l'altra, el públic. Tu pots ensenyar moltes coses, als teus números, però la gent dels camps de refugiats, del Sàhara o d'on sigui, t'ensenyen que no necessites res del que tens a casa teva, perquè ells viuen sense res i són tan feliços i tan infeliços com tu, en definitiva. Viatjar t'ajuda a conèixer la gent. I les seves reaccions, que són molt diferents. A Mèxic, per exemple, vaig descobrir que el públic no sabia aplaudir, no ho havia fet mai a la vida. Al cap i a la fi, l'aplaudiment és una convenció.

—I com s'expressaven?

—Iiiiiiiii...! Hiiii! Era un altre rotllo.

—No pot acabar generant frustració, anar seguint el rastre de les guerres, sense que se'n vegi el final?

—No, això el Che ho deia molt bé, quan afirmava que, com més t'acostes a la utopia, ella més s'allunya; t'hi tornes a acostar i ella s'allunya... Però et serveix per caminar, que és l'important.

—Com s'actua pels nostres verals després d'haver-ho fet al Sàhara?

—Igual. Jo penso que el pallasso ha de tenir la generositat necessària per poder donar alguna cosa al públic que té davant. Te l'has d'estimar una miqueta, el públic. Un mamífer vertebrat més o menys intel·ligent tant és el tio

del Montseny com el del Salvador com l'altre. I tots ho necessiten, perquè viatjant també t'adones que aquí no tothom està sa, eh? El que passa és que, als nens d'aquí, els afecten altres malalties. Tenen tantes coses que no són capaços de jugar a futbol amb una pilota de bàsquet, per dir-ho així.

—Com es veu el futur des de darrere d'un nas vermell?

—Jo pensava allò de les Torres Besones generaria un acte de reflexió de la humanitat, i en comptes d'això s'ha convertit en la mateixa ximpleria de sempre. O sigui, s'ha estat bombardejant una gent que mai no havia vist un edifici de dos pisos perquè n'ha caigut un de no sé quants centenars. Em sembla que ens manen uns pocaveronyes, es diguin Aznar, es diguin Bush, Berlusconi, Blair, o el que sigui: són uns pocaveronyes. No els tinc res a dir.

Núria Cadenas